

Krzysztof Świątczak

Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu

Zadośćuczynienie pieniężne jako sposób wyrównania szkody niemajątkowej na zdrowiu w polskim prawie cywilnym

Redress as a means of compensating non-pecuniary damage to health in Polish civil law

Abstrakt

Zadośćuczynienie stanowi swego rodzaju postać odszkodowania, jednakże w przeciwieństwie do odszkodowania za szkodę majątkową, przyznawane jest za krzywdę wywołaną naruszeniem dóbr osobistych. W polskim prawie cywilnym zostało ono uregulowane w art. 445, 446 § 4 oraz 448 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny.

Regulacja zastosowana przez polskiego ustawodawcę w ww. przepisach jest bardzo krótka i zawiera zwroty niedookreślone przez co takie kwestie jak wysokość sumy zadośćuczynienia czy sposoby jej ustalania mogą budzić wątpliwości.

Celem niniejszego artykułu jest analiza regulacji prawnych dotyczących zadośćuczynienia oraz wyjaśnienie niektórych wątpliwości z nimi związanych. Autor zamierza zrealizować powyższe cele analizując poglądy doktryny oraz orzecznictwa.

Słowa kluczowe:

zadośćuczynienie, orzecznictwo, doktryna, kryteria

Abstract

Redress is a form of compensation however, contrary to compensation for property damage, it is awarded for damage caused by a violation of personal rights. In Polish civil law it was regulated in article 445, 446 § 4 and 448 of the Act of 23 April 1964 - Civil Code.

The regulation applied by the Polish legislator in the aforementioned regulations is very short and contains undeclared phrases, such as issues such as the amount of compensation or the ways of fixing it may raise doubts.

The purpose of this article is to analyze of legal regulations associated with redress and explain doubts connected with it. The author wants to realize purposes by analyzing doctrine and jurisprudence.

Key words:

redress, jurisprudence, doctrine, criteria

1. Wstęp

Już od II poł. XIX w. w prawie cywilnym zaczęły pojawiać się silne głosy doktryny, w myśl których postulowano wprowadzenie możliwości naprawienia poprzez wypłacenie stosownego świadczenia pieniężnego nie tylko szkód majątkowych, ale także szkód niemajątkowych¹. Uszczerbek w postaci wyrządzenia szkody niemajątkowej, czyli krzywdy stanowi jedną z form naruszenia tzw. dóbr na osobie. Dobra na osobie można naprawić w dwojaki sposób. Jeżeli mamy do czynienia ze szkodą majątkową to jej naprawienie następuje poprzez wypłacenie stosownego odszkodowania. Natomiast w przypadku szkód niemajątkowych (ujemnych przeżyć psychicznych)² ich częściowe naprawienie bądź złagodzenie może nastąpić poprzez przyznanie odpowiedniej sumy pieniężnej tzw. zadośćuczynienia³.

Regulacje prawne dotyczące zadośćuczynienia zostały przez polskiego ustawodawcę zawarte w ustawie z dnia 23 kwietnia 1964 roku – Kodeks cywilny⁴ (dalej k.c.). Poświęcono im jednak bardzo niewiele miejsca, bowiem bezpośrednio do zadośćuczynienia odwołują się jedynie art. 445 k.c.⁵ w zw. z art. 444 k.c.⁶, art. 446 § 4 k.c.⁷, 448 k.c.⁸. Ponadto

¹Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania – część ogólna*, Warszawa 2016, s. 272.

²*Ibidem*.

³*Ibidem*, s. 92.

⁴Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 roku – Kodeks cywilny (t. j. Dz. U. 2017 poz. 459 z późn. zm.).

⁵Treść art. 445 k.c. brzmi: „§ 1. W wypadkach przewidzianych w artykule poprzedzającym sąd może przyznać poszkodowanemu odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę.

niektóre pojęcia użyte przez ustawodawcę w ww. regulacjach jak np. odpowiednia wysokość sumy odszkodowania, mogą budzić uzasadnione wątpliwości.

Celem niniejszego artykułu jest wyjaśnienie wątpliwości związanych z regulacjami prawnymi dotyczącymi zadośćuczynienia w szczególności w kwestiach dotyczących szkody wyrządzonej na zdrowiu. Autor zamierza zrealizować tenże zamiar poprzez analizę poglądów przedstawicieli doktryny polskiego prawa cywilnego i orzeczeń sądowych.

2. Pojęcie oraz cel zadośćuczynienia

Przepisy Kodeksu cywilnego wprost nie definiują pojęcia zadośćuczynienia pieniężnego. Z art. 445 § 1 k.c. wynika jedynie, że może być ona przyznana z tytułu doznanej krzywdy. W doktrynie

§ 2. Przepis powyższy stosuje się również w wypadku pozbawienia wolności oraz w wypadku skłonienia za pomocą podstępów, gwałtu lub nadużycia stosunku zależności do poddania się czynowi nierządному.

§ 3. Roszczenie o zadośćuczynienie przechodzi na spadkobierców tylko wtedy, gdy zostało uznane na piśmie albo gdy powództwo zostało wytoczone za życia poszkodowanego.

⁶ Treść art. 444 k.c. brzmi: „§ 1. W razie uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia naprawienie szkody obejmuje wszelkie wyniki z tego powodu koszty. Na żądanie poszkodowanego zobowiązany do naprawienia szkody powinien wyłożyć z góry sumę potrzebną na koszty leczenia, a jeżeli poszkodowany stał się inwalidą, także sumę potrzebną na koszty przygotowania do innego zawodu.

§ 2. Jeżeli poszkodowany utracił całkowicie lub częściowo zdolność do pracy zarobkowej albo jeżeli zwiększyły się jego potrzeby lub zmniejszyły widoki powodzenia na przyszłość, może on żądać od zobowiązanego do naprawienia szkody odpowiedniej renty.

§ 3. Jeżeli w chwili wydania wyroku szkody nie da się dokładnie ustalić, poszkodowanemu może być przyznana renta tymczasowa”.

⁷ Treść art. 446 § 4 k.c. brzmi: „Sąd może także przyznać najbliższym członkom rodziny zmarłego odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę”.

⁸ Treść art. 448 k.c. brzmi: „W razie naruszenia dobra osobistego sąd może przyznać temu, czyje dobro osobiste zostało naruszone, odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę lub na jego żądanie zasądzić odpowiednią sumę pieniężną na wskazany przez niego cel społeczny, niezależnie od innych środków potrzebnych do usunięcia skutków naruszenia. Przepis art. 445 § 3 stosuje się”.

i orzecznictwie definiuje się zadośćuczynienie jako odszkodowanie, którego celem jest zrekompensowanie uszczerbku w dobrach osobistych (szkody niemajątkowej), oczywiście w takim zakresie, w jakim taka rekompensata, ze względu na szczególny charakter tych dóbr, jest możliwa za pomocą świadczeń pieniężnych⁹. Może być ono przyznane jednorazowo i ma charakter całościowy¹⁰. Niezbędna jest zatem bardzo szczegółowa i wnikliwa analiza następstw danego czynu niedozwolonego, bowiem jedyną przesłanką, która umożliwia poszkodowanemu powtórne żądanie zadośćuczynienia z tytułu popełnienia tego samego czynu niedozwolonego jest nieprzewidywalność skutków danego czynu w chwili orzekania¹¹. Warto podkreślić, że mimo różnic pojęciowych zadośćuczynienie nie jest pojęciem różnym od odszkodowania, lecz stanowi jego szczególną postać¹².

Zadośćuczynienie ma na celu naprawienie szkody niemajątkowej wyrażającej się krzywdą w postaci cierpień fizycznych i psychicznych^{13, 14}. Tym samym podkreśla się, że roszczenie poszkodowanego z art. 445 § 1 k.c. pełni funkcję kompensacyjną, a przyznana suma pieniężna stanowi przybliżony ekwiwalent poniesionej szkody niemajątkowej¹⁵. Pojęcie funkcji kompensacyjnej w kontekście art. 445 § 1 k.c. może budzić pewne wątpliwości, ponieważ zgodnie z poglądami doktryny funkcja ta oprócz wyrównania szkody polega na doprowadzeniu do sytuacji, jak gdyby zdarzenia wywołującego szkodliwe następstwa nie było¹⁶. Bardzo ciężko jest jednak wyobrazić sobie możliwość realizacji ww. postulatu w kwestii urazów psychicznych. Tego rodzaju uszczerbki nie mogą bowiem być naprawiane w sposób adekwatny przez świadczenia pieniężne

⁹ Komentarz do art. 445 k.c. [w]: E. Gniewek, P. Machnikowski, *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2017, Legalis.

¹⁰ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 14 października 2015 r., sygn. V CSK 730/14, Legalis, nr 1358760.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania...*, s. 92.

¹³ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 1 lutego 2005 r., sygn. III APa 9/04, Legalis, nr 72479.

¹⁴ Z orzecznictwa Sądu Najwyższego wynika również, iż zadośćuczynienie pieniężne obejmuje również cierpienia moralne. Patrz. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 4 lipca 1969 r., sygn. I PR 178/69, Legalis, nr 14019.

¹⁵ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 14 października 2015 r., sygn. V CSK 730/14, Legalis, nr 1358760.

¹⁶ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania...*, s. 98.

w przeciwieństwie do szkód majątkowych¹⁷. Przyjęto jednak, iż funkcja kompensacyjna w przypadku zadośćuczynienia polega na łagodzeniu krzywdy oraz dostarczeniu pokrzywdzonemu środków materialnych w celu zaspokojenia jego różnych potrzeb¹⁸. Kompensację należy rozumieć w przypadku naruszenia dóbr osobistych szeroko, co oznacza, iż oprócz sumy pieniężnej poszkodowany odczuwa satysfakcję, iż naruszenie jego dóbr osobistych spotkało się z reakcją ze strony porządku prawnego¹⁹. W orzecznictwie podkreśla się również, iż zadośćuczynienie powinno stanowić rekompensatę nie tylko za krzywdy, które doznał poszkodowany, ale również za wszelkie negatywne skutki czynu niedozwolonego, które mogą wystąpić w przyszłości^{20,21}. Są one prognozowane z odpowiednim stopniem prawdopodobieństwa i to nie tylko dla jego zdrowia fizycznego, ale także w sferze psychiki, zwłaszcza jeśli jest to osoba młoda²². Negatywne przeżycia w sferze psychicznej muszą być konsekwencją naruszenia dóbr osobistych, a nie majątkowych²³.

¹⁷ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2015, s. 177.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ A. Szpunar, *Ustalenie odszkodowania w prawie cywilnym*, Warszawa 1978, s. 89; Z. Radwański, *Zadośćuczynienie pieniężne za szkodę niemajątkową. Rozwój i funkcja społeczna*, Poznań 1956; A. Szpunar, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową w k.c.*, Państwo i Prawo 1965, z. 3 cyt. za: *Ibidem*.

²⁰ Tamże. Pkt 2 tezy ww. orzeczenia brzmi: „2. Zadośćuczynienie za krzywdę wyrządzoną czynem niedozwolonym jest świadczeniem przyznawanym jednorazowo, ma charakter całościowy i powinno stanowić rekompensatę za wszystkie cierpienia fizyczne i psychiczne zarówno te, których poszkodowany już doznał, jak i te które zapewne w związku z doznany uszkodzeniem ciała lub rozstrojem zdrowia, wystąpią u niego w przyszłości, jako możliwe do przewidzenia następstwa czynu niedozwolonego. W tych drugich sytuacjach analiza skutków musi być szczególnie wnikliwa, skoro poszkodowany będzie mógł w przyszłości się ubiegać o zadośćuczynienie tylko w zakresie takich następstw czynu niedozwolonego, które w dacie orzekania były nieprzewidywalne.

²¹ Poruszone także w: Komentarz do art. 34 [w]: J. Miaskowski, K. Niezgodą, P. Skawiński, *Ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych. Komentarz*. Warszawa 2012. Legalis. Patrz. Wyrok Sądu Rejonowego dla Łodzi Śródmieście w Łodzi z dnia 8 grudnia 2010 roku.

²² Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 12 marca 2015 r., sygn. I CSK 156/14, Legalis, nr 1213079.

²³ Komentarz do art. 445 k.c. [w]: E. Gniewek, P. Machnikowski, *Kodeks cywilny*.

Szkoda niemajątkowa również nie została zdefiniowana przez ustawodawcę. Z orzecznictwa sądowego wynika, że są to odczuwane przez poszkodowanego ujemne przeżycia psychiczne m.in. cierpienie, stres, dyskomfort, świadomość konieczności życia z nieuleczalnym urazem²⁴. Niemożliwe przy tym jest zaprzeczenie w całkowicie pewny sposób brak odczuwania przez poszkodowanego krzywdy bądź braku jej doznania²⁵.

3. Przesłanki przyznania zadośćuczynienia pieniężnego określone w art. 445 k.c. oraz relacja art. 445 k.c. do art. 448 k.c.

W art. 445 § 1 k.c. określono, że poszkodowany może żądać przyznania odpowiedniej sumy tytułem zadośćuczynienia w przypadku uszkodzenia ciała bądź wywołania rozstroju zdrowia (odwołanie do art. 444 § 1 k.c.). Roszczenie to przysługuje także zgodnie z art. 445 § 2 k.c. w wypadku pozbawienia wolności oraz w wypadku skłonienia za

²⁴ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu - III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 20 listopada 2014 r., sygn. III APa 24/14, Legalis, nr 1185965.

²⁵*Ibidem*. Warto przytoczyć tezę tegoż orzeczenia w myśl, której: „1. Użyte w art. 445 § 1 KC pojęcie krzywdy mieści w sobie wszelkie ujemne następstwa uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia, zarówno w sferze cierpień fizycznych w postaci bólu i innych dolegliwości, jak i psychicznych, polegających na ujemnych uczuciach przeżywanych bądź w związku z cierpieniami fizycznymi, bądź w związku z następstwami uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia, w tym również w postaci wyłączenia z normalnego życia.

2. Szkoda niemajątkowa przejawia się w postaci odczuwanego przez poszkodowanego bólu i cierpienia, stresu, dyskomfortu, świadomości konieczności życia z nieuleczalnym urazem lub innych ujemnych przeżyć psychicznych. Zachodzące w wyniku naruszenia dóbr osobistych negatywne konsekwencje dotyczą psychiki poszkodowanego. Nieuchwytność doznanej krzywdy stanowi podstawowy problem przy przyznawaniu zadośćuczynienia. Nie można w sposób całkowicie pewny zaprzeczyć, że poszkodowany krzywdy nie odczuł lub jej nie doznał. Niewątpliwie w procesie ustalania sumy odpowiedniej tytułem zadośćuczynienia sąd winien uwzględnić indywidualną sytuację poszkodowanego, w szczególności właściwość jego psychiki, a w wyjątkowych sytuacjach, gdy jest on specjalnie uczulony na pewne cierpienia, należy tę okoliczność wziąć pod uwagę. Prawidłowe ustalenie rozmiaru cierpień psychicznych zobowiązuje do dokonania dokładnej analizy wszystkich okoliczności sprawy, w tym również do przeprowadzenia oceny stanu emocjonalnego poszkodowanego. Nie może to jednak prowadzić do marginalizowania obiektywnych okoliczności konkretnej sprawy”.

pomocą podstępem, gwałtem lub nadużycia stosunku zależności do poddania się czynowi nierządному.

Przesłanki do wystąpienia roszczeń o zadośćuczynienie pieniężne są w zasadzie analogiczne jak przesłanki dochodzenia naprawienia szkody majątkowej²⁶. Wynika to zarówno z faktu, że ustawodawca w art. 445 k.c. nie wprowadził żadnych odrębnych przesłanek²⁷, jak i z umiejscowienia ww. regulacji w Tytule VI Księgi III Kodeksu cywilnego dot. odpowiedzialności deliktowej. Oznacza to, że niezbędnymi przesłankami, które muszą zostać spełnione, aby uzyskać sumę z tytułu zadośćuczynienia są: wina sprawcy²⁸, bezprawność działania, szkoda (w tym przypadku zwana krzywdą) oraz związek przyczynowy. Zgodnie z art. 6 k.c. obowiązek wykazania ww. przesłanek spoczywa na podmiocie, który z danego faktu wywodzi skutki prawne, czyli w przypadku art. 445 k.c. jest to poszkodowany.

W przypadku, gdy mamy do czynienia z uszkodzeniem ciała nie ma w doktrynie ani w orzecznictwie większych problemów, ani wątpliwości związanych z zadośćuczynieniem²⁹. Uszkodzenie ciała jest przez orzecznictwo rozumiane bardzo szeroko, bowiem sumy pieniężne z tytułu art. 445 k.c. są przyznawane nie tylko w sytuacji, gdy miało miejsce zdarzenie typowe tj. wypadek czy czyn karalny, ale również w okoliczności szkód powstałych przy leczeniu³⁰.

Duże wątpliwości orzecznicze budzi natomiast kwestia ustalenia zaistnienia rozstroju zdrowia³¹. W szczególności problem ten występuje,

²⁶ Komentarz do art. 445 k.c. [w]: E. Gniewek, P. Machnikowski, *Kodeks cywilny*.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Aczkolwiek regulacja art. 445 k.c. poprzez objęcie swoim zakresem także roszczenia związane z naruszeniem wolności czy integralności cielesnej dopuszcza roszczenie o zadośćuczynienie także na innych zasadach niż zasada winy, która jest ściśle związana z regulacjami art. 448 k.c. Poruszono w: Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania ...*, s. 279.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Rozstrój zdrowia to „zakłócenie funkcjonowania organizmu (np. zatrucie, nerwica itp.)”. Definicja za Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania...* Ww. problem może wynikać samego charakteru rozstroju zdrowia, który w przeciwieństwie do uszkodzenia ciała może być niewidoczny dla osób trzecich.

gdy rozstrój zdrowia jest schorzeniem samoistnym³² bowiem zwykle występuje on razem z uszkodzeniem ciała³³. Z orzecznictwa i doktryny wynika, iż rozstrój zdrowia może być wynikiem cierpień fizycznych i moralnych³⁴. Kwestia jego trwałości i nieusuwalności nie ma znaczenia dla jego przyznania, aczkolwiek może mieć wpływ na wysokość zasądzonej sumy pieniężnej³⁵.

Bardzo problematyczną kwestią jest natomiast relacja art. 445 k.c., do regulacji zawartej w art. 448 k.c. jest to kwestia o tyle istotna, że w pierwszym z ww. artykułów zadośćuczynienie jest dopuszczalne jedynie w wyszczególnionych przez ustawodawcę przypadkach, a w art. 448 k.c. wszelkich dóbr osobistych³⁶. Ponadto prawa poszkodowanego wyrażone w drugiej z ww. regulacji są szersze, ponieważ ma on prawo żądać także zasądzenia odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany przez cel społeczny. Według niektórych przedstawicieli doktryny mamy do czynienia z dualizmem obu postaci zadośćuczynienia, a tym samym istnieje dualizm dwóch rodzajów roszczeń o zadośćuczynienie³⁷. Powszeczną akceptację zyskuje jednak drugie stanowisko, w myśl którego art. 445 k.c. stanowi przepis szczególny wobec art. 448 k.c. Szczegółowość ta przejawia się m.in. dopuszczalnością roszczenia o zadośćuczynienie także na innych zasadach niż zasada winy z art. 415 k.c. Natomiast art. 448 k.c. jest ściśle związany z ww. zasadą³⁸.

³² Komentarz do art. 445 k.c. [w]: E. Gniewek, P. Machnikowski, *Kodeks cywilny...*

³³ *Ibidem*.

³⁴ Komentarz do art. 445 k.c. [w]: K. Osajda, *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2017, Beck Online Komentarze. Patrz także. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 4 lipca 1969 r., sygn. I PR 178/69, Legalis, nr 14019.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania ...*, s. 273.

³⁷ A. Szpunar, *Przesłanki przewidzianego w art. 448 k.c. zadośćuczynienia*, *Przegląd Sądowy* 2002, Nr 1, s. 9, 10; za nim P. Granecki, *Odpowiedzialność sprawcy szkody niemajątkowej na podstawie art. 448 KC*, *Studia Prawnicze* 2002, Nr 2, s. 95 i n, T. Paładyna, *Próba wykładni artykułu 448 Kodeksu cywilnego*, *Przegląd Sądowy* 2003, Nr 7-8, s. 33 cyt. za: Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania ...*, s. 278.

³⁸ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania ...*, s. 279.

4. Wysokość sumy pieniężnej przyznanej z tytułu zadośćuczynienia

Zarówno art. 445 k.c. jak i art. 448 k.c. nie zawierają dokładnych wytycznych dot. sposobu ustalania sumy, która może być przyznana tytułem zadośćuczynienia za doznaną krzywdę. Z ww. przepisów wynika jedynie, że musi być ona „odpowiednia”. Nie wprowadzono przy tym żadnych sztywnych kryteriów jej ustalania, co oznacza, iż wysokość zależy od uznania sędziowskiego³⁹, choć nie oznacza to dobrowolności jej uznania⁴⁰.

Ustalenie odpowiedniej wysokości ww. sumy może budzić ogromne problemy w szczególności dla osób ubiegających się o wyrównanie doznanej krzywdy. Oprócz braku stosownych kryteriów określonych przez ustawodawcę ww. sprawę komplikuje fakt, iż do zadośćuczynienia nie ma zastosowania art. 322⁴¹ ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego^{42, 43}. Z punktu widzenia doktryny może budzić to uzasadnione wątpliwości, bowiem podkreśla się, że krzywda nie jest pojęciem różnym od szkody, a stanowi jej szczególną postać⁴⁴. W wyżej wymienionym przypadku SN opowiedział się jednak za definiowaniem szkody w znaczeniu węższym tj. jako synonimu uszczerbku majątkowego, który winien być usytuowany jako pojęcie odrębne od szkody niemajątkowej⁴⁵.

Pewne próby zdefiniowania wysokości sumy zadośćuczynienia zostały podjęte w orzecznictwie. Według Sądu Najwyższego kwota ta nie

³⁹Wyrok Sadu Rejonowego dla Łodzi Śródmieście w Łodzi z dnia 8 grudnia 2010 roku.

⁴⁰Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Karna z dnia 28 czerwca 2017 r., sygn. III KK 81/17, Legalis, nr 1682078.

⁴¹Treść ww. artykułu brzmi: „Jeżeli w sprawie o naprawienie szkody, o dochody, zwrot bezpodstawnego wzbogacenia lub o świadczenie z umowy o dożywocie sąd uzna, że ściśle udowodnienie wysokości żądania jest niemożliwe lub nader utrudnione, może w wyroku zasądzić odpowiednią sumę według swej oceny, opartej na rozważeniu wszystkich okoliczności sprawy”.

⁴²Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego (t. j. Dz. U. 2017 poz. 67 z późn. zm.).

⁴³Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 18 listopada 2004 r., sygn. I CK 219/04, Legalis, nr 208587. Teza tego orzeczenia brzmi: „W sprawie o zasądzenie zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę przepis art. 322 KPC nie ma zastosowania”.

⁴⁴Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania...*, s. 92.

⁴⁵*Ibidem*.

może być symboliczna, ale odpowiednia, adekwatna, sprawiedliwa. Musi ona przedstawiać ekonomicznie odczuwalną wartość⁴⁶ (w szczególności ekonomicznie odczuwalną wartość dla poszkodowanego⁴⁷) i ma stanowić przybliżony ekwiwalent poniesionej szkody niemajątkowej⁴⁸. Adekwatność wartości ekonomicznej powinna odnosić się do warunków gospodarki rynkowej⁴⁹. Kwoty zasądzone w innych sprawach mogą stanowić jedynie niewiążącą wskazówkę. Wynika to z faktu, iż orzeczenia sądowe nie stanowią źródła prawa⁵⁰, co oznacza, że branie pod uwagę przez sąd sum zasądzonych w innych przypadkach musi mieć charakter ograniczony⁵¹. Zasądzona kwota nie może być ani symboliczna, ani rażąco wygórowana. Rażące wygórowanie sumy uzyskanej tytułem zadośćuczynienia prowadzi bowiem do niestosownego wzbogacenia i stanowi podobnie jak przyznanie kwoty symbolicznej rażące naruszenie zasad ustalania „odpowiedniego” zadośćuczynienia⁵². W przypadku uszczerbku na zdrowiu zadośćuczynienie pieniężne powinno być odpowiednio duże, co wynika z faktu, iż zdrowie ludzkie jest dobrem o szczególnie wysokiej wartości⁵³. Niemniej jednak ww. sumy nie da się ustalić z matematyczną dokładnością⁵⁴. Także w doktrynie ukształtował się pogląd, że krzywd związanych z naruszeniem dóbr osobistych nie można mierzyć jednostkami pieniężnymi⁵⁵. Nawet jeżeli określony został

⁴⁶ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Karna z dnia 28 czerwca 2017 r., sygn. III KK 81/17, Legalis, nr 1682078.

⁴⁷ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 15 stycznia 2014 r., sygn. I CSK 215/13, Legalis, nr 797001.

⁴⁸ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 17 września 2010 r., sygn. II CSK 94/10, Legalis, nr 276038.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Wojskowa z dnia 7 maja 2015 r., sygn. WA 3/15, Legalis, nr 1259827.

⁵¹ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 16 kwietnia 2015 r., sygn. I CSK 434/14, Legalis, nr 1260024.

⁵² Postanowienie Sądu Najwyższego - Izba Karna z dnia 4 lutego 2015 r., sygn. V KK 332/14, Legalis, nr 1180641. Patrz. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Karna z dnia 28 czerwca 2017 r., sygn. III KK 81/17, Legalis, nr 1682078.

⁵³ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 18 listopada 1998 r., sygn. II CKN 353/98, Legalis, nr 338860.

⁵⁴ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 8 lipca 2005 r., sygn. II CK 771/04, Legalis, nr 94798.

⁵⁵ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne ...*, s. 177.

w skali procentowej uszczerbek na zdrowiu to wartość ma ta jedynie charakter pomocniczy dla ustalenia wysokości zadośćuczynienia⁵⁶.

5. Kryteria brane pod uwagę przy ustalaniu wysokości zadośćuczynienia

Przy ustalaniu wysokości zadośćuczynienia ogromne znaczenie mają czynniki, które należy wziąć pod uwagę, aby ustalić odpowiednią sumę pieniężną. Polski ustawodawca nie zawarł w Kodeksie cywilnym żadnych zwrotów ani sformułowań, które mogłyby, jeżeli nie bezpośrednio to chociaż pośrednio wskazywać, co należy brać pod uwagę w pierwszej kolejności w ww. przypadku.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego (dalej SN) wskazano co najmniej kilkanaście czynników mających wpływ na ustalenie takiej, a nie innej wysokości zadośćuczynienia. Podstawowym miernikiem przy ustalaniu należności za wyrządzoną krzywdę jest jej rozmiar, czyli: rodzaj, charakter, długotrwałość cierpienia fizycznych, ich intensywność i nieodwracalność ich skutków⁵⁷. Ocenie podlegają również cierpienia psychiczne związane zarówno z ich przebiegiem, jak i w razie ich nieodwracalności ze skutkami, jakie wywołują w sferze życia prywatnego i zawodowego⁵⁸. Za istotne kryteria uznano m.in. długotrwałość cierpienia i rodzaj skutków⁵⁹. Wpływ na opisywaną kwotę mieć także wpływ wiek poszkodowanego, utrata szans na normalne życie, rozwój zainteresowań i osiągnięcie zamierzonych celów, poczucie bezradności, utrata zdolności do pracy⁶⁰, a także nieodwracalność następstw wypadku (kalectwo, osłabienie), poczucie nieprzydatności społecznej, bezradność życiową, inne czynniki podobnej natury⁶¹ oraz wpływ skutków wypadku na dotychczasowy styl życia pokrzywdzonego⁶². Przy czym zrekompensowaniu

⁵⁶ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych z dnia 5 października 2005 r., sygn. I PK 47/05, Legalis, nr 73331.

⁵⁷ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 14 października 2015 r., sygn. V CSK 730/14, Legalis, nr 1358760

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 12 marca 1975 r., sygn. II CR 18/75, Legalis, nr 18623.

⁶⁰ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 14 października 2015 r., sygn. V CSK 730/14, Legalis, nr 1358760.

⁶¹ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 28 października 2015 r., sygn. II CSK 787/14, Legalis, nr 1460724.

⁶² Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 26 marca 2015 r., sygn. V CSK 317/14, Legalis, nr 1231837.

mogą podlegać tylko te szanse życiowe, które znajdowały się w zasięgu możliwości pokrzywdzonego⁶³. Czynnikiem należy do powszechnie branych pod uwagę przy orzekaniu o zadośćuczynieniu za skutki uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia⁶⁴. SN stwierdził także, że aby została spełniona podstawowa funkcja zadośćuczynienia tj. funkcja kompensacyjna, czynnikami, którymi powinno się kierować, są także stosunki majątkowe, oraz poziom życia istniejące w kraju miejsca jego zamieszkania, w którym koncentrują się sprawy życiowe poszkodowanego. Istotne są zatem nie tylko kryteria związane z daną sprawą czy też z osobą poszkodowanego, ale również elementy, cechy otaczającej go rzeczywistości ekonomicznej i społecznej. Sąd powinien mimo przysługującej mu sfery swobodnego uznania uwzględniać wszystkie okoliczności sprawy i opierać się na czytelnych kryteriach⁶⁵.

Przy ustalaniu wysokości zadośćuczynienia bez znaczenia jest natomiast stopa życiowa poszkodowanego⁶⁶, jak i czas trwania skutków danego czynu niedozwolonego⁶⁷.

Trzeba przy tym zaznaczyć, że ww. kryteria są jedynie przykładowe. Nie można opierać się na jednoznacznych, porównywalnych kryteriach, które mogą być stosowane przez różne sądy, w odmiennych stanach faktycznych, a jednak tak samo ocenianych w każdym wypadku⁶⁸. Niemniej jednak jednolitość orzecznictwa sądowego w zakresie wysokości kwoty zadośćuczynienia odpowiada poczuciu sprawiedliwości i równości wobec prawa pod warunkiem, że uwzględnia się zasadę indywidualizacji okoliczności określających rozmiar krzywdy w odniesieniu do konkretnej osoby poszkodowanego⁶⁹.

⁶³ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 13 września 2007 r., sygn. III CSK 109/07, Legalis, nr 158072.

⁶⁴ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 4 maja 2016 r., sygn. IV CSK 270/15, Legalis, nr 1442888.

⁶⁵ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Karna z dnia 28 czerwca 2017 r., sygn. III KK 81/17, Legalis, nr 1682078.

⁶⁶ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 17 września 2010 r., sygn. II CSK 94/10, Legalis, nr 276038.

⁶⁷ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 12 marca 1975 r., sygn. II CR 18/75, Legalis, nr 18623.

⁶⁸ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Wojskowa z dnia 7 maja 2015 r., sygn. WA 3/15, Legalis, nr 1259827.

⁶⁹ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 16 kwietnia 2015 r., sygn. I CSK 434/14, Legalis, nr 1260024.

6. Wnioski

W niniejszym artykule poruszono jedynie niektóre kwestie związane z problematyką zadośćuczynienia. Były to w szczególności wątpliwości związane z ustalaniem sumy pieniężnej, czy kryteriami na podstawie których ustala się właściwą kwotę. Problematyka zadośćuczynienia, a w szczególności brak jej dokładniejszego uregulowania przez ustawodawcę powoduje liczne wątpliwości zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie, co wynika m.in. z ogromnej liczby orzeczeń Sądu Najwyższego dotyczących ww. zagadnień. Niemniej jednak linia orzecznicza w wielu kwestiach jest jednolita, co powinno skłonić ustawodawcę do wprowadzenia, chociażby otwartego, przykładowego katalogu zasad ustalania wysokości sumy otrzymywanej tytułem zadośćuczynienia czy próby zdefiniowania zawartego w art. 445 oraz art. 448 terminu „odpowiednia suma”. Rozwiązania takie mogłyby bez wątpienia ułatwić danemu sądowi wydanie orzeczenia sprawiedliwego i niebudzącego wątpliwości doktrynalno-orzeczniczych. Ponadto potencjalnemu poszkodowanemu, a także osobom go reprezentującym rozjaśnienie znaczenia niektórych terminów przez ustawodawcę pozwoliłoby na dochodzenie pełni praw. Tym bardziej ww. regulacje wymagają uszczegółowienia, ponieważ dotyczą tak wrażliwej kategorii dóbr, jakimi są dobra osobiste, które obejmują m.in. ludzkie zdrowie. Ochrona ludzkiego zdrowia powinna być jednym z priorytetów zarówno władz, jak i ustawodawców każdego państwa demokratycznego i prawnego.

Bibliografia

Literatura:

Gniewek E., Machnikowski P., Kodeks cywilny. Komentarz, Warszawa 2017, Legalis.

Miaskowski J., Niezgoda K., Skawiński P., Ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych. Komentarz. Warszawa 2012. Legalis

Osajda K., Kodeks cywilny. Komentarz, Warszawa 2017, Beck Online Komentarze.

Radwański Z., Olejniczak A., Prawo cywilne – część ogólna, Warszawa 2015

Radwański Z., Olejniczak A., Zobowiązania – część ogólna, Warszawa 2016

Akty prawne:

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 roku – Kodeks cywilny (t. j. Dz. U. 2017 poz. 459 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego (t. j. Dz. U. 2017 poz. 67 z późn. zm.).

Orzecznictwo:

Wyrok Sadu Rejonowego dla Łodzi Śródmieście w Łodzi z dnia 8 grudnia 2010 roku. Niepubl.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 1 lutego 2005 r., sygn. III APa 9/04. Legalis, nr 72479.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu - III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 20 listopada 2014 r., sygn. III APa 24/14. Legalis, nr 1185965.

Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 4 lipca 1969 r., sygn. I PR 178/69. Legalis, nr 14019.

Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 12 marca 1975 r., sygn. II CR 18/75. Legalis, nr 18623.

Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 18 listopada 1998 r., sygn. II CKN 353/98. Legalis, nr 338860.

Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 18 listopada 2004 r., sygn. I CK 219/04. Legalis, nr 208587.

Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 8 lipca 2005 r., sygn. II CK 771/04. Legalis, nr 94798.

Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych z dnia 5 października 2005 r., sygn. I PK 47/05. Legalis, nr 73331.

Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 13 września 2007 r., sygn. III CSK 109/07. Legalis, nr 158072.

Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 17 września 2010 r., sygn. II CSK 94/10. Legalis, nr 276038.

Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 15 stycznia 2014 r., sygn. I CSK 215/13. Legalis, nr 797001.

K. Świątczak: *Zadośćuczynienie pieniężne jako sposób wyrównania szkody niemajątkowej na zdrowiu w polskim prawie cywilnym*

Postanowienie Sądu Najwyższego - Izba Karna z dnia 4 lutego 2015 r., sygn. V KK 332/14. Legalis, nr 1180641.

Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 12 marca 2015 r., sygn. I CSK 156/14. Legalis, nr 1213079.

Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 26 marca 2015 r., sygn. V CSK 317/14. Legalis, nr 1231837.

Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 16 kwietnia 2015 r., sygn. I CSK 434/14. Legalis, nr 1260024.

Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Wojskowa z dnia 7 maja 2015 r., sygn. WA 3/15. Legalis, nr 1259827.

Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 14 października 2015 r., sygn. V CSK 730/14. Legalis, nr 1358760.

Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 28 października 2015 r., sygn. II CSK 787/14. Legalis, nr 1460724.

Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 4 maja 2016 r., sygn. IV CSK 270/15. Legalis, nr 1442888.

Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Karna z dnia 28 czerwca 2017 r., sygn. III KK 81/17. Legalis, nr 1682078.